

Список використаних джерел:

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти і науки в Україні: концептуальні засади : монографія. Київ : Інститут цифровізації освіти НАПН України, 2020. 240 с.
2. Бондаренко В. М. Інноваційні технології в діяльності бібліотек закладів вищої освіти. Вісник Книжкової палати. 2021. № 5. С. 15–20.
3. Бутко М. П. Сучасні аспекти цифровізації і впровадження штучного інтелекту в діяльності закладів вищої освіти України. Економіка України. 2022. № 11. С. 76–86.
4. Ярошенко Т. О. Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху Веб 2.0: виклики часу. Бібліотечна планета. 2011. № 1. С. 17–22.

Matviienko Olena,

Scientific Library of the Admiral Makarov

National University of Shipbuilding

USE OF LANGUAGE MODELS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE WORK OF A UNIVERSITY LIBRARY

***Abstract.** The article considers the possibilities of using artificial intelligence language models in the activities of university libraries in the context of the digital transformation of the educational space. The main directions of implementing such technologies are analyzed, in particular, the optimization of user information services, automation of library processes, support of scientific and research activities and the development of communication between the library and the student community. Special attention is paid to the ethical, legal and educational aspects of the use of artificial intelligence, in particular, the issues of academic integrity, copyright and protection of personal data. It is noted that language models do not replace the librarian, but expand his professional capabilities, contributing to the creation of an innovative environment of the "library of the future", where human intelligence, culture and modern digital technologies are harmoniously combined.*

***Keywords:** artificial intelligence, language models, university library, digital transformation, library technologies, information services, academic integrity.*

УДК 027.7(477.43)

Молчанова С. А.,

завідувачка науково-методичного відділу,

molchanovas@khnmu.edu.ua,

ORCID 0009-0009-6656-454X

Мацей О. О.,

заступниця директора,

library_info@khnmu.edu.ua,

ORCID 0009-0004-4853-0913

*Наукова бібліотека,
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна*

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ І ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ: ВАЖЛИВІ ОРІЄНТИРИ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК

***Анотація.** У статті розглянуто стратегічні напрями розвитку університетської бібліотеки, засновані на впровадженні принципів інклюзивності та формуванні життєстійкості академічної спільноти. Особливу увагу приділено досвіду Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету у сфері підтримки ментального здоров'я здобувачів вищої освіти. Наведено приклад проектної діяльності книгозбірні, спрямованої на створення інклюзивного креативного простору для підтримки студентів із вразливих груп, зокрема тих, хто ментально чи фізично постраждав унаслідок війни.*

***Ключові слова:** інклюзивність, життєстійкість, безбар'єрність, ментальне здоров'я, вразливі групи, психологічна підтримка, культурно-мистецький інклюзивний проєкт, Наукова бібліотека Хмельницького національного університету.*

Вступ

Сучасні університетські бібліотеки функціонують у динамічному соціокультурному середовищі, що характеризується глибокими трансформаціями, спричиненими цифровізацією, воєнними викликами, соціальною нестабільністю та зміною потреб користувачів. У цих умовах бібліотека закладу вищої освіти постає не лише як центр зберігання й поширення знань, а як інституція соціальної підтримки, інтеграції та стійкості академічної спільноти.

Одними з ключових стратегічних орієнтирів розвитку університетської книгозбірні є інклюзивність і життєстійкість. **Інклюзивність** передбачає створення безбар'єрного середовища, в якому кожен користувач – незалежно від фізичних, когнітивних чи соціальних особливостей – має рівний доступ до інформації та послуг бібліотеки. **Життєстійкість** відображає не лише здатність бібліотек адаптуватися до кризових ситуацій, зберігати стабільність функціонування та забезпечувати неперервність обслуговування користувачів навіть у надзвичайних умовах, але й здатність сприяти формуванню життєстійкості студентів: долати труднощі, адаптуватися до нових умов, зберігати внутрішню рівновагу та мотивацію до навчання в стресових ситуаціях.

Актуальність статті зумовлена необхідністю переосмислення місії бібліотеки, визначення шляхів підвищення її інклюзивного потенціалу та вироблення стратегій життєстійкого розвитку в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу

Інклюзивність і життєстійкість постають як взаємопов'язані складові стратегічного розвитку бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО). Їх упровадження забезпечує не лише стабільність функціонування бібліотек у складних умовах сьогодення, а й формує підґрунтя для підтримки психологічної стійкості, академічного успіху та соціальної згуртованості студентів.

Варто зазначити, що питання рівного доступу до інформації, підтримки користувачів і створення комфортного середовища завжди були у фокусі діяльності бібліотек. У різні періоди свого розвитку вони прагнули відповідати потребам усіх категорій читачів – від студентів із особливими освітніми потребами до користувачів, які перебувають у складних життєвих обставинах. Сучасні виклики лише підсилюють цю традиційну місію, надаючи їй нових змістових акцентів.

Зокрема, Наукова бібліотека Хмельницького національного університету (НБ ХНУ) працює у багатьох напрямках, зосібна, і у сфері підтримки ментального здоров'я учасників освітнього процесу. Серед них – особи з інвалідністю; ті, хто ментально і фізично постраждали внаслідок війни; інші вразливі групи студентської молоді. Діяльність бібліотеки сприяє толерантності, зниженню тривожності, соціальній інтеграції здобувачів вищої освіти, стимулює їх здобувати нові знання, підвищувати обізнаність про культурну спадщину нашої країни та повагу до інших світових культур.

Книгозбірня університету проводить різноманітні заходи (творчі майстер-класи, тренінги, тематичні огляди, книжкові виставки, інформаційно-просвітницькі та бібліотерапевтичні заходи) з формування та розвитку у молоді навичок стійкості та протистояння складним неординарним ситуаціям; зміцнення сили волі; розвитку творчого потенціалу студентів через мистецтво, літературу та культурні ініціативи; залучення молоді до активної участі у реалізації соціокультурних ініціатив бібліотеки.

НБ ХНУ активно співпрацює з психологічною службою університету, факультетами та кафедрами, а також з іншими бібліотечними установами, громадськими організаціями, подільськими митцями, письменниками, активістами.

За цим напрямом бібліотека безпосередньо підтримує навчальні програми, за якими здобувають освіту студенти ХНУ, зокрема:

053 «Психологія». Освітньо-професійна програма «Психологія»;

227 «Фізична терапія, ерготерапія». Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія»;

014.05 «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)». Освітня програма «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)»;

231 «Соціальна робота». Освітня програма «Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг»;

023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Освітня програма «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво».

Важливо вказати, що фахівці бібліотеки набули певних компетентностей у сфері інклюзії та досвід використання нових методик та нестандартних форматів при проведенні різноманітних заходів (майстер-класів, тренінгів, семінарів тощо) завдяки навчанню на різноманітних курсах. До прикладу, протягом 2023–2024 рр. працівники книгозбірні навчалися за програмою соціально-психологічної підтримки Ізраїльської Коаліції по роботі з травмою (координаторка розвитку програм психосоціальної підтримки у Хмельницькому та області Тетяна Гуранська та психологиня, представниця Центру стресостійкості Хмельницького та області Наталія Ферльовська); брали активну участь у тренінгах та семінарах; відвідували заняття з психологічної безпеки у межах проєкту «Бібліотека як безпечне місце» (організатори: Goethe-Institut в Україні та ВГО Українська бібліотечна асоціація), книгозбірня також отримала допоміжні матеріали для створення безпечного укриття в бібліотеці. Окрім того, брали участь у XIII Всеукраїнській онлайн-школі бібліотечного журналіста з тематики забезпечення рівних прав і можливостей усіх людей та безперешкодного доступу до різних сфер життєдіяльності незалежно від віку, стану здоров'я, майнового стану, статі, релігійних переконань; долучилися до «Першого всеукраїнського уроку про інклюзивність», спрямованого на формування толерантного, безбар'єрного середовища та підвищення обізнаності студентів щодо інклюзії, отримали сертифікати. Серед працівників бібліотеки є дипломовані педагоги і психологи. Своїм досвідом з підтримки ментального здоров'я студентів фахівці книгозбірні неодноразово ділилися на всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, на сторінках фахових видань.

Упродовж 2025 року в бібліотеці проводилися тренінги за участю психологічної служби університету (керівниця – Наталя Берегова), майстер-класи із виготовлення ляльок-мотанок за сприяння ГО «Центр реабілітації та відновлення» (керівниця – Олена Покотило); писанкарства «Писанкові барви» тощо.

Велике значення бібліотека приділяє і бібліотерапії. Бібліотерапія як методика психологічної підтримки заснована на читанні та обговоренні книг, які допомагають людині

переосмислити свій досвід і знайти способи подолання життєвих труднощів, адже читаючи книгу, людина поринає у світ героїв, що дає їй можливість відволіктися, відігнати тривожні думки. Тут важливо підібрати літературу, яка резонує з емоційним станом людини, пробуджує усвідомлення її внутрішніх ресурсів та надихає на пошук рішень [2].

Інтерес до бібліотерапії зріс ще під час пандемії COVID-19, коли бібліотеки шукали способи, як допомогти читачам під час вимушених карантинних обмежень. Від початку повномасштабної російської агресії проти України бібліотечні працівники застосовували доступні методи бібліотерапії, проводили заходи, присвячені способам подолання стресу. Зокрема, ознайолювали студентів з методиками подолання стресу, розповідали про роль книги і читання, давали поради щодо того, як знайти в собі сили не впадати у відчай навіть у важкі часи [1].

У нинішніх умовах бібліотека ефективно розвиває також інформаційно-консультативну діяльність з правових, соціальних, психологічних питань, питань охорони здоров'я за допомогою тематичних виставок, проведення лекцій, бесід, організації доступу користувачів до офіційної інформації.

На початку навчального року в НБ ХНУ вже традиційно проводяться тренінгові заняття для першокурсників з метою навчити їх ефективній комунікації та співпраці в команді, відчувати себе комфортніше у новому колективі. Під час занять використовуються різноманітні інтерактивні вправи, як-от: «Картка настрою» (де студенти обирають метафоричну карту, здійснюють саморефлексію та аналізують свій емоційний стан), «Чим я схожий та відмінний», «Мій життєвий досвід», «Подарунок» та інші. Учасники відзначають, що такі тренінги допомагають їм не лише краще зрозуміти одногрупників, а й помітно покращують настрій, наповнюють енергією та мотивують на подальше навчання. З метою адаптації першокурсників до умов навчання в університеті проводився захід «Поради Дейла Карнегі», де студенти отримали відповіді на питання «Як здобувати друзів?», «Як знайти себе?», «Як допомогти близьким і дорогим людям розібратися в собі?» та багато інших важливих порад від Дейла Карнегі – відомого американського письменника, лектора, що стояв біля витоків створення теорії спілкування [1].

Наприкінці 2024 року НБ ХНУ розпочала роботу над грантовим проектом від Українського культурного фонду «Стійкість суспільства через культуру» і вже на початку 2025 року подала аплікаційний пакет. Заявка пройшла технічний відбір та була схвалена УКФ для подальшого розгляду незалежними експертами, та, на жаль, не отримала

позитивного фінального рішення. Проте цей досвід дозволив бібліотеці виявити сильні сторони та потенційні напрями розвитку, удосконалити підхід до проєктної діяльності та закласти основу для майбутніх ініціатив, спрямованих на підвищення інклюзивності та життєстійкості університетської спільноти.

Бібліотечний проєкт «Бібліотека – твоя платформа рівноваги» мав на меті створення інклюзивного креативного простору на базі наукової бібліотеки Хмельницького національного університету для підтримки учасників освітнього процесу університету, які ментально чи фізично постраждали внаслідок війни, інших вразливих груп молоді університету через культуру та культурні ініціативи, що проводить бібліотека. Відповідно були визначені основні цілі проєкту:

- сприяння відновленню ментального здоров'я та психологічна підтримка осіб з інвалідністю та інших вразливих груп студентів через культуру;
- створення безперешкодного життєвого середовища в культурній та освітній сферах для студентської молоді з вразливих груп;
- залучення студентів університету та міста до культурно-освітніх заходів, які проводяться в НБ ХНУ;
- промоція принципів безбар'єрного суспільства в академічній спільноті та серед громадськості міста;
- налагодження співпраці з підрозділами університету, іншими бібліотеками, організаціями, закладами освіти, діячами культури і мистецтва для розвитку інклюзивних практик.

Проєкт враховував потреби різних груп студентської молоді не лише Хмельницького національного університету, але й міста загалом, сприяючи побудові рівноправного суспільства та передбачав використання нових методик та нестандартних форматів при проведенні різноманітних заходів (майстер-класів, тренінгів, семінарів тощо); залучення студентів до активної участі у формуванні та реалізації соціокультурних програм бібліотеки; співпрацю з місцевими митцями, авторами, активістами; налагодження партнерських відносин з іншими інституціями для підтримки інклюзивних ініціатив (ЗВО, бібліотечними установами, громадськими організаціями та ін.).

Варто вказати, що існуюча інфраструктура НБ ХНУ, де відбуваються різноманітні заходи, спрямовані на освітній і культурний розвиток учасників освітнього процесу, лише частково враховує потреби тих студентів, які потребують психологічної підтримки.

Відсутність адаптованих зон у бібліотеці та сучасних технічних засобів заважає повній та ефективній участі молоді із вразливих груп в житті академічної спільноти нарівні з іншими, створюючи бар'єри у навчанні, спілкуванні та саморозвитку. Організування інклюзивного культурного простору в бібліотеці сприятиме розвитку психологічної та творчої підтримки студентів, подоланню браку спілкування, зменшенню тривожності у здобувачів вищої освіти та стимулюванню їх до здобуття нових знань. Створення інклюзивного простору в університетській бібліотеці – важлива справа, тож бібліотека не зупиняється і надалі продовжуватиме шукати шляхи для реалізації проекту, зосереджуватиметься на впровадженні принципів інклюзивності та формуванні життєстійкості академічної спільноти.

Висновки

Хоча інклюзивна спрямованість та здатність до життєстійкості не є новими явищами для бібліотек, а радше логічним продовженням їхньої історичної місії як відкритих, людських і соціально орієнтованих інституцій, в умовах війни ці якості набули особливої ваги, трансформувались у практичні механізми підтримки академічної спільноти та суспільства загалом, стали ключовими чинниками ефективного функціонування бібліотек.

Університетські бібліотеки дедалі активніше впроваджують безбар'єрний підхід у своїй діяльності, створюючи умови для рівного доступу до інформаційних ресурсів, комунікації та творчої самореалізації всіх категорій користувачів, зокрема представників вразливих груп. Досвід Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету свідчить, що реалізація інклюзивних практик і культурно-мистецьких ініціатив сприяє зміцненню життєстійкості студентів, розвитку емпатії, формуванню почуття підтримки та приналежності до університетської спільноти. Проектна діяльність університетської бібліотеки, спрямована на підтримку ментального здоров'я та культурну взаємодію, відкриває нові можливості для підвищення соціальної адаптації студентів, розвитку їхніх компетентностей, підтримки усієї академічної спільноти в складних умовах сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Фоміних В. В. Психологічна підтримка студентів під час воєнного стану (на прикладі наукової бібліотеки ХНУ) / В. В. Фоміних, Л. І. Ленчицька, О. П. Сидоренко // Бібліотека в освітньому просторі : інформ. бюл. / редкол.: О. О. Мацей, С. А. Молчанова, О. О. Костюк ; гол. ред. О. Б. Айвазян. – Хмельницький : ХНУ, 2024. – № 29 : Національно-патріотичне виховання студентської молоді у бібліотеках ЗВО в умовах воєнного стану. – С. 41–49.

2. Янавічене Д. Бібліотерапія: теорія і практика в литовських бібліотеках / Д. Янавічене // Бібліотечна планета. – 2024. – №1. – С. 22–24.

INCLUSIVITY AND SUSTAINABILITY: IMPORTANT GUIDELINES FOR UNIVERSITY LIBRARIES

Abstract. *The article examines the strategic directions for the development of a university library, based on the implementation of inclusivity principles and the formation of resilience within the academic community. Special attention is paid to the experience of the Scientific Library of Khmelnytskyi National University in the field of supporting the mental health of higher education students. An example of the library's project activities is provided, aimed at creating an inclusive creative space to support students from vulnerable groups, particularly those who have been mentally or physically affected by the war.*

Keywords: *inclusivity, resilience, accessibility, mental health, vulnerable groups, psychological support, cultural and artistic inclusive project, Scientific Library of Khmelnytskyi National University.*

УДК 027.7:001.9

Сімоненко Н. Є.,
завідувачка відділу обслуговування,
Наукова бібліотека,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
просп. Героїв України, 9,
м. Миколаїв, Україна,
natalia.symonenko@nuos.edu.ua

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ НАУКИ ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. *В статті розглядаються засоби, які використовують бібліотеки закладів вищої освіти з метою популяризації науки. Акцентується увага на засобах та формах популяризації науки, які притаманні відділам обслуговування, на прикладі роботи відділу обслуговування користувачів Наукової бібліотеки у Машинобудівному навчально-науковому інституті Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.*

Ключові слова: *популяризація науки, бібліотека закладу вищої освіти, Машинобудівний навчально-науковий інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.*

Потреба в популяризації науки виникла у XVII столітті, коли вирувала перша науково-технічна революція. Активно розвивається книгодрукування, мовою спілкування у Європі є французька, у Франції починає з'являтися науково-популярна література, яка